

Güven Güzeldere

Duke Üniversitesi Felsefe ve Kognitif Nörobilim Merkezleri-ABD

Bu sunumda panelin moderatörü olarak konuşmacılar Dr. Hakan Gürvit, Bülent Somay, ve Dr. Saffet Murat Tura'nın görüşleri çerçevesinde ve günümüz bilişsel sinirbilim (kognitif nörobilim) çalışmalarının ışığında, bilinç ve bilinçdışıyla ilgili gerek felsefi gerekse bilimsel kimi sorunlara kısaca değinmek istiyorum.

Pek çoğu panelistlerin de irdelediği konular arasında yer alan, bilinçle ilgili bilimsel sorunların başında şunların bulunduğunu söyleyebiliriz: Çeşitli zihinsel durumların beyindeki sinirsel altyapılarının bulunması, bilinçli ve bilinçdışı algı süreçleri arasındaki ayrımın teorik olarak temellendirilmesi ve deneysel olarak sınanması, ve dikkatin algının içeriğinin belirlenmesinde oynadığı rol [Gürvit]; bilincin, bilinçdışı süreçlerden farklı olarak eyleyen öznenin davranışına yaptığı katkı, ve gelişme psikolojisinin değişik evrelerinde öznenin kendilik-bilincinin ve özgür irade kavramının oluşması [Somay]; ve son olarak da, birinci tekil şahsa özel, öznel içgörüşsel verilerin psikoloji ve sinirbilimin derlediği deneysel gözleme dayalı nesnel verilerle hangi şekilde bilimsel bir çerçevede birlikte değerlendirilebileceği konusu.

Daha ziyade felsefi içerikli sorunların başındaysa şunlar var: Psikolojinin ve sinirbilimin ortaya koyduğu teoriler arasındaki ilişki ve daha genel olarak psikolojinin sinirbilime indirgenip indirgenemeyeceği sorusu [Gürvit], zihin-beden/beyin ilişkisinin varlıkbilimsel çerçevesi, yine varlıkbilim temelli tekçilik-ikicilik karşıtlığının sinirbilim pratiğiyle ilintisi, ve zihin ve özgür irade hakkında epifenomenalizm ("edilgin yanetkicilik") tezinin dayanakları [Tura].

Ben sunumumda öncelikle bilinç ve bilinçdışı konularında deneysel veriler ışığında bir değerlendirme yaparak, kavramsal bir çerçeve çizmeye çalışacağım. Ardından da, zihin-beyin ilişkisi üzerinde düşünürken varlıkbilimsel açıdan tekçi, bilgibilimsel açıdansa çoğulcu bir konum almak gerektiğini savunacağım. Bir yandan, Gürvit'in de çözümlendiği gibi psikolojinin bilişsel sinirbilime indirgenemeyeceğini öne süren bu görüş, öte yandan zihinsel hal ve süreçlerin, beyinsel hal ve süreçlere bir tür üst-bağımlılık ("supervenience") ilişkisiyle bağlı olduğu tezini temel alıyor.

Bu konum, Tura'nın konumu gibi, gerek Kartezyen anlamda gerekse çağdaş sinirbilimcilerden Eccles'in öne sürdüğü türden etkileşimci ikiciliği reddederken, epifenomenalizmi desteklememekle birlikte onunla çelişmiyor da. Bu çerçevede, Tura'nın tartıştığı epifenomenalizm meselesini değişik açılardan biraz daha irdeleyerek, zihinsel durumları hedefleyen epifenomenalist görüşle, özgür iradeyi merkez alan epifenomenalist görüş arasında bir ayrım çizmeye çalışacağım.

Son olarak, dile insanlarla hayvanları ayıran kavramsal sınırların çizilmesinde Modernite boyunca yüklenen işleve değinip, Somay'ın tartıştığı gramatik özneye özgür irade arasındaki ilişkiyi irdeleyeceğim. Bu bağlamda, iletişim sistemlerinde gramatik öznenin (en azından insan dillerindeki yerleşik haliyle) bulunmadığı hayvanlarda özgür iradede ne derecede söz edilebileceğini tartışacağım.